

ROCZNIK TOMISTYCZNY
9 (2020) 2

ROCZNIK TOMISTYCZNY
9 (2020) 2

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY
9 (2020) 2

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Mieczysław Gogacz, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Marcin W. Buwała, Paul J. Cornish, Tomasz Pawlikowski, Marcin Trepczyński, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Marek Prokop, Mikołaj Krasnodębski, Marek Porwolik, Henryk Anzulewicz, Piotr Jaroszyński, Imelda Chłodna-Błach

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2020

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego
ul. Klonowa 2/2
05-806 Komorów POLSKA
www.roczniktomistyczny.pl
e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o.
ul. Raszyńska 13
05-500 Piaseczno
www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji.....	9
------------------	---

Rozprawy i artykuły

Przemysław Artemiuk Zbawienie w ujęciu Marcina Lutra i św. Tomasza z Akwinu. Próba soteriologii porównawczej w perspektywie chrystologii kard. Ch. Schönborna.....	13
Jan Pocij O związku między istościami a świadomością i jaźnią.....	41
Dawid Lipski John Peckham's dispute with Thomas Aquinas at the University of Paris – Causes and Effects....	73
Martyna Koszkało Free Will and Moral Evil: John Duns Scotus's Theory.....	89
Marcin Karas Czy Mikołaj Kopernik był filozofem średniowiecznym?	107
Tomasz Ćwiertniak W poszukiwaniu źródłowego doświadczenia filozoficznego. Paralele pomiędzy fenomenologią i filozofią dialogu a współczesnym tomizmem egzystencjalnym	115
Artur Andrzejuk Gilsonian method of the history of philosophy	133
Marek Prokop Metoda identyfikacji bytu w metafizyce tomizmu konsekwentnego.....	145
Janusz Węgrzecki Tomizm jako perspektywa teoretyczna nauk o polityce.....	161
Marcin Klimski Zdroworoządkowe poznanie w praktyce edukacji ekologicznej Kościoła katolickiego	173
Maciej Kulik Arystotelesowsko-tomistyczna koncepcja animacji a współczesne spory bioetyczne.....	187
Michał Ziółkowski Causa irrationabilitatis, czyli o źródłach transhumanistycznej antropologii	203

Edycje i tłumaczenia

Maciej Stanek Kwestia <i>Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus</i> z zachowanych w rękopisie BJ 2118 <i>Collectanea de anima</i>	229
<Anonymus> Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus?	239

Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold Działalność Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w roku akademickim 2019/2020.....	251
--	------------

Michał Zembrzusi	
Obecność myśli tomistycznej na XI Polskim Zjeździe Filozoficznym w Lublinie	257
Izabella Andrzejuk	
Tomizm konsekwentny. Sprawozdanie z Sympozjum tomistycznego, połączonego z wręczeniem Nagród im. Mieczysława Gogacza 16 listopada 2019 roku.....	265
Jerzy Nitychoruk	
Dzieło stworzenia oczami geologa	269
Maciej Bała	
Filozoficzna apologia religii. Propozycja Piotra Moskala.....	277
Jacek Salij	
Rzetelna rekonstrukcja Tomaszowej antropologii. Recenzja Henryk Majkrzak, <i>Antropologia integralna w „Sumie teologicznej” św. Tomasza z Akwinu</i> , Kraków brw., Wydawnictwo „SPES”, Kraków brw., stron 415.....	287
Maciej Nowak	
Recenzja Bartłomiej Krzych, <i>Książeczka o niczym. Prolegomena do nicologii</i> , Siemianowice Śląskie 2017, stron 127.	293
Magdalena Płotka	
Tomasz z Akwinu a interpretacja skanów mózgu. Recenzja Piotr Lichacz, <i>Neuroetyka a Tomasz z Akwinu. O użyteczności myśli średniowiecznej we współczesnych debatach etycznych</i> , Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2018, stron 374.....	299
Artur Andrzejuk	
Jacek Woroniecki – mistrz intelektualnego katolicyzmu. Recenzja Piotr S. Mazur, Barbara Kiereś, Ryszard Skrzyniarz, Agata Płazińska: <i>Jacek Woroniecki</i> , red. P. S. Mazur, (<i>Pomniki polskiej filozofii chrześcijańskiej</i> , red. Maciej Bała, Piotr S. Mazur), Kraków 2019, stron 213; też w wersji angielskiej, tamże, stron 218.....	303
Magdalena Płotka	
Filozofia intelektu i filozofia umysłu między średniowieczem a współczesnością. Recenzja Michał Zembrzusi, <i>Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego</i> , Wydawnictwo Liberi Libri, bmnw 2019, stron 404.....	307
Anna Palusińska	
Jak istnieje film? Recenzja Artur Mamcarz-Plisiecki, <i>Filozofia i retoryka filmu. Perspektywa realizmu filozoficznego</i> , Lublin 2019, stron 352.	311
Artur Andrzejuk	
Recenzja Anna Mandrela, <i>Tomizm Garrigou-Lagrange’a wobec wizji filozoficznej Teilharda de Chardin</i> , Kraków 2018, stron 249.....	319
Marcin W. Bukala	
Recenzja Paolo Evangelisti, „ <i>Vide igitur, quid sentire debeas de receptione pecuniae</i> ”. <i>Il denaro francescano tra norma ed interpretazione (1223-1390)</i> , Fondazione CISAM, Spoleto 2019, stron X-320.....	323
Bartłomiej Uzar	
Recenzja Bartłomiej Krzych, <i>Liturgia jako auctoritas w myśli teologicznej św. Tomasza z Akwinu na przykładzie traktatu „De Christo” w „Sumie teologii”</i> , Wydawnictwo UNUM, Kraków 2020, stron 141.....	329
Nota o autorach.....	337

Table of Contents

From the Editors.....	9
-----------------------	---

Dissertations and Articles

Przemysław Artemiuk Salvation in Martin Luther's and St. Thomas Aquinas's Account. An Attempt of Comparative Soteriology in the Perspective of Christology of Card. Ch. Schönborn.....	13
Jan Pociąg On Relation between ities and consciousness and the self.....	41
Dawid Lipski John Pecham's dispute with Thomas Aquinas at the University of Paris – Causes and Effects.....	73
Martyna Koszkała Free Will and Moral Evil: John Duns Scotus's Theory	89
Marcin Karas Was Nicolaus Copernicus a medieval philosopher?	107
Tomasz Ćwiertniak In Search of the Source Experience in Philosophy. Parallels between Phenomenology, the Philosophy of Dialogue and Contemporary Existential Thomism.....	115
Artur Andrzejuk Gilsonian method of the history of philosophy	133
Marek Prokop The method of identifying being in the metaphysics of consequent Thomism.....	145
Janusz Węgrzecki Thomism as an Approach in Political Science	161
Marcin Klimski Common sense cognition in Catholic Church's practice of environmental education	173
Maciej Kulik The Aristotelian-Thomistic Conception of Animation and the Contemporary Bioethical Dilemmas.....	187
Michał Ziółkowski <i>Causa irrationabilitatis</i> , on Sources of Transhumanist Anthropology.....	203

Editions and Translations

Maciej Stanek Question <i>Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus</i> of the <i>Collectanea de anima</i> preserved in MS. BJ 2118	229
<Anonymus> <i>Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus?</i>	239

Reports and reviews

Natalia Herold Activities of the Scientific Thomistic Society in the 2019/2020 academic year.....	251
--	-----

Michał Zembrzuski	
The presence of Thomistic thought at the 11th Polish Philosophical Congress in Lublin...	257
Izabella Andrzejuk	
Consequent Thomism. Report on the Thomistic Symposium, and Mieczysław Gogacz's award ceremony, November 16, 2019	265
Jerzy Nitychoruk	
The creation through the eyes of a geologist.....	269
Maciej Bała	
Philosophical apology of religion. Piotr Moskal's proposal	277
Jacek Salij	
Reliable reconstruction of Thomas Aquinas's anthropology. Review: Henryk Majkrzak, <i>Antropologia integralna w „Sumie teologicznej” św. Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo „SPES”, Kraków brw., pp. 415.....	287
Maciej Nowak	
Review: Bartłomiej Krzych, <i>Księżeczka o niczym. Prolegomena do nicologii</i> , Siemianowice Śląskie 2017, pp. 127.....	293
Magdalena Płotka	
Thomas Aquinas and the interpretation of brain scans. Review: Piotr Lichacz, <i>Neuroetyka a Tomasz z Akwinu. O użyteczności myśli średniowiecznej we współczesnych debatach etycznych</i> , Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2018, pp. 374.....	299
Artur Andrzejuk	
Jacek Woroniecki - a master of intellectual Catholicism. Review: Piotr S. Mazur, Barbara Kiereś, Ryszard Skrzyniarz, Agata Płazińska: <i>Jacek Woroniecki</i> , red. P. S. Mazur, (<i>Pomniki polskiej filozofii chrześcijańskiej</i> , red. Maciej Bała, Piotr S. Mazur), Kraków 2019, pp. 213; English version, ibidem, pp. 218.....	303
Magdalena Płotka	
Philosophy of intellect and philosophy of mind between the Middle Ages and modern times. Review: Michał Zembrzuski, <i>Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego</i> , Wydawnictwo Liberi Libri, bmnw 2019, pp. 404.	307
Anna Palusińska	
How does the movie exist? Review: Artur Mamcarz-Plisiecki, <i>Filozofia i retoryka filmu. Perspektywa realizmu filozoficznego</i> , Lublin 2019, pp. 352.....	311
Artur Andrzejuk	
Review: Anna Mandrela, <i>Tomizm Garrigou-Lagrange'a wobec wizji filozoficznej Teilharda de Chardin</i> , Kraków 2018, pp. 249.....	319
Marcin W. Bukala	
Review: Paolo Evangelisti, „ <i>Vide igitur, quid sentire debeas de receptione pecuniae</i> ”. <i>Il denaro francescano tra norma ed interpretazione (1223-1390)</i> , Fondazione CISAM, Spoleto 2019, stron X-320.....	323
Bartłomiej Uzar	
Review: Bartłomiej Krzych, <i>Liturgia jako auctoritas w myśli teologicznej św. Tomasza z Akwinu na przykładzie traktatu „De Christo” w „Sumie teologii”</i> , Wydawnictwo UNUM, Kraków 2020, pp. 141.....	329
Note about authors.....	337

Od Redakcji

W 2020 roku po raz pierwszy podzieliliśmy nasz „Rocznik” na dwa zeszyty. Pierwszy z nich w całości poświęcony jest o. Józefowi M. Bocheńskiemu z okazji przypadającej w tym roku 25. rocznicy jego śmierci. Zeszyt drugi ma (charakterystyczną dla „Rocznika”) postać magazynu tomistycznego. Otwiera go obszerna rozprawa Przemysława Artemiuka z teologii, ukazująca polemiczne momenty w ujęciu zbawienia przez Tomasza z Akwinu i Marcina Lutra. Podobnie polemiczno-porównawczy charakter ma artykuł Tomasza Ćwiertniaka na temat koncepcji „doświadczenia filozoficznego” oraz tekst Macieja Kulika omawiający bioetyczne dyskusje wokół problemu animacji. Natomiast Dawid Lipski omawia (po angielsku) polemikę jaką prowadził na Uniwersytecie Paryskim Jan Peckham z Tomaszem z Akwinu na temat filozoficznie ujętej struktury człowieka. Mamy ponadto artykuł o Janie Dunsie Szkocie (Martyna Koszkało) i tekst o Koperniku (Marcin Karas).

Wyróżniającym się zagadnieniem w tym zeszycie „Rocznika Tomistycznego” jest metodologia filozofii, którą podejmują Marek Prokop i Artur Andrzejuk. Ponadto numer przynosi artykuły z pogranicza filozofii bytu i filozofii przyrody (Jan Pocięj i Michał Ziółkowski). Dwa teksty dotyczą zastosowań ustaleń filozoficznych do innych dziedzin: nauk o polityce (Janusz Węgrzecki) i edukacji ekologicznej (Marcin Klimski).

Zeszyt przynosi także ciekawą edycję, przygotowaną przez Macieja Stanka, jednej z kwestii z *Collectanea de anima*, powstałych na Uniwersytecie Krakowskim w 2. połowie XV wieku i przechowywanych w Bibliotece Jagiellońskiej jako rękopis BJ 2118.

Ponadto dział sprawozdań i recenzji prezentuje jak zwykle sprawozdanie z działalności Naukowego Towarzystwa Tomistycznego (Natalia Herold) oraz sprawozdanie z uroczystości związanych z Nagrodą im. Profesora Mieczysława Gogacza (Izabella Andrzejuk), tym razem wzbogacone o wykład Jerzego Nitychoruka, pt. *Dzieło stworzenia oczami geologa*, wygłoszony podczas gali Nagrody w 2019 roku. Natomiast Michał Zembrzuski omawia udział tomistów w XI Polskim Zjeździe Filozoficznym, który odbył się w Lublinie we wrześniu 2019 roku.

Ponadto wydrukowaliśmy kilkanaście różnych recenzji. Jest wśród nich omówienie działalności naukowej i publikacyjnej Piotra Moskala, podsumowujące w pewien sposób jego dokonania na polu filozofii religii, napisane przez Macieja Bałę. Z pozostałych recenzji jedne są wnikliwe i krytyczne, a inne stanowią krótkie omówienia sygnalizujące jakąś publikację. Ich ilość świadczy jednak, że wciąż dużo ukazuje się publikacji oscylujących wokół problematyki filozoficznej lub teologicznej, podejmowanej w duchu nauki Tomasza z Akwinu.

Życzylibyśmy Czytelnikom i sobie, aby tak pozostało!

Artur Andrzejuk
Redaktor Naczelny

Recenzja

Bartłomiej Krzych, *Liturgia jako auctoritas w myśli teologicznej św. Tomasza z Akwinu na przykładzie traktatu „De Christo” w „Sumie teologii”*, Wydawnictwo UNUM, Kraków 2020, stron 141.

Współcześnie z liturgią wiąże się bardzo wiele nieporozumień. Niemal powszechne jest jej powierzchowne traktowanie, redukcja do nieznaczących gestów, celebrowanie jej bez należytego szacunku i powagi, a niekiedy nawet marginalizowanie jej w życiu i świadomości chrześcijan. Tego typu uchybienia automatycznie pociągają za sobą wypaczenie w dziedzinie wiary, jako że naruszona zostaje bardzo delikatna i subtelna współzależność, która łączy treść tajemnic wiary ze sposobem ich wyrażania w modlitwie Kościoła. W tym kontekście odsłania się doniosłość i aktualność problematyki podejmowanej przez Bartłomieja Krzycha, który w książce *Liturgia jako auctoritas w myśli św. Tomasza z Akwinu na przykładzie traktatu „De*

Christo” w „Sumie teologii” podjął się „wyłuskania” poglądów na rolę liturgii wewnątrz teologii, jakie miał wyznawać jeden z najbardziej reprezentatywnych teologów w dziejach Kościoła.

Praca zasadniczo podzielona została na cztery części, obejmujące kolejno; uzasadnienie wyboru tematu i zarys obranej metody, uwyrażnienie znaczenia liturgii w kontekście zasady *lex orandi – lex credendi* i jej usytuowanie pośród tzw. *loci theologici*, następnie omówienie najważniejszych stanowisk zawartych w dotychczasowej literaturze przedmiotu, a także właściwą analizę tekstów źródłowych, zwieńczoną podsumowaniem i zakończeniem. Wywód został dopełniony trzema suplementami, które potwierdzają i wzmacniają ostateczne

wnioski. Na końcu zamieszczona została obfita bibliografia, zawierająca nieco ponad dwieście pozycji, w dużej mierze obcojęzycznych, co świadczy o szerokim spojrzeniu i wysokich w tej dziedzinie kompetencjach Autora. Całość jawi się jako uporządkowana i dobrze przemyślana struktura, konsekwentnie skoncentrowana wokół głównego tematu, równocześnie jednak swobodnie sięgająca po wątki pomocnicze, kiedy tylko są one potrzebne.

Trzeba zwrócić uwagę, że Autor stara się możliwie jak najwierniej i najbardziej precyzyjnie przedstawić poglądy Akwinaty. W tym celu w analizie argumentów *ex liturgia* z traktatu *De Christo* przytacza w pierwszej kolejności fragmenty tekstu łacińskiego, a polskie tłumaczenie *Sumy teologicznej* (wydanie londyńskie) poddaje w razie potrzeby krytyce, czasem bardzo skrupulatnej. Podobnie rzecz ma się z przywoływaniem stanowisk współczesnych liturgistów, którzy cytowani są w oryginale, co przemawia za rzetelnością przekazywanych informacji i precyzją ich wyrażania. Jednakże pozbawienie pracy tłumaczeń albo omówienia niektórych cytatów, może być dla Czytelnika nieco uciążliwe. Warto też nadmienić, iż Autor nie tylko dochodzi do owych argumentów *ex liturgia*, na które powołuje się św. Tomasz, ale bierze też pod lupę poszczególne oracje, antyfony, hymny czy responsoria, dokonując krótkiej ich analizy historycznej i teologicznej. Co więcej, określa lokalizację tych tekstów w dawnych księgach, zarówno dla rytu rzymskiego, jak i dominikańskiego, a nawet wskazuje na „przerób-

ki”, wraz z którymi niektóre z nich przeszły do zreformowanych mszałów i brewiarzy. Dlatego też nie można odmówić Autorowi badawczej wnikliwości, swoistego *sensus liturgicus*, z pewnością związanego ze wspomniałym warsztatem liturgicznym oraz szerokim rozeznaniem w poruszanej tematyce.

Omawiając książkę Pana Bartłomieja Krzycha, należy podkreślić jej pionierskość na gruncie polskiej literatury tomistycznej i liturgicznej. Stanowi ona ważny krok w uwypuklaniu niezwykle istotnego aspektu chrześcijaństwa, jakim jest usytuowanie publicznego kultu Kościoła w teologii, który w dotychczasowych refleksjach nad spuścizną św. Tomasza był pomijany, czy też traktowany po macoszemu, na bardzo dalekim planie. Błędem jednak byłoby uznanie tej pozycji za całościową syntezę poglądów Akwinaty w dziedzinie liturgii. Badania zostały zawężone do zaledwie jednego traktatu z *Sumy teologii*, stąd też nie ma tu mowy o jakimś całościowym ujęciu, ale raczej o impulsie do dalszych badań albo, jak wspomina sam Autor, o tymczasowym uzupełnieniu luki w literaturze przedmiotu (s. 12). Niemniej jest wielce pożądane, aby oczekiwania te rzeczywiście się spełniły i zainicjowały bardziej szczegółowe studia, a omawiana pozycja stanowi dla takich przedsięwzięć bezprecedensową pomoc i punkt wyjścia.

Pracy wyznaczone zostały następujące cele. Po pierwsze, cel główny, scharakteryzowany w tytule książki, dotyczący samej analizy traktatu *De Christo* w *Summa Theologiae*. Po drugie, cele poboczne, tzn. „określenie szerszego (św.

Tomasz i liturgia) oraz węższego (liturgia jako *auctoritas* w myśli św. Tomasza) kontekstu teologii liturgicznej Akwinaty, zapoczątkowanie w Polsce badań nad myślą liturgiczną św. Tomasza z Akwinu oraz zestawienie najważniejszych dzieł badaczy z całego świata dotyczących podjętego tematu” (s. 13-14). Żaden z nich nie został przez Autora pominięty. Przeciwnie, każdy doczekał się względnie szerokiego rozwinięcia.

W pierwszym rozdziale zostaje uzasadniony wybór Tomasza i jego *Sumy teologicznej* za przewodników po teologii liturgii. Nie jest to wybór podyktowany bezkrytycznym wyrazem podziwu dla dominikańskiego myśliciela, lecz doktrynalnym autorytetem i teologicznym przywilejem, które Doktor Powszechny wysłużył sobie w Kościele ścisłością i niemałym wpływem swojej doktryny na rozwój teologii. Ciekawsze jest jednak uzasadnienie mówienia o liturgii jako *auctoritas* u Tomasza. Opiera się ono na obserwacji: o ile Akwinata korzysta w swoich dziełach z argumentów *ex liturgia*, o tyle trzy wieki później słynne *De locis theologicis* Melchiora Cano nie kwalifikują liturgii do tytułowych „miejsc teologicznych”. Wydaje się, że Tomasz również w tej dziedzinie znacząco wyprzedzał swoją epokę, a nawet kilka następnych, co dobitnie świadczyłoby o aktualności jego myśli liturgicznej i wartości jej studiowania. Wysilek Autora niesie więc rzeczywistą wartość dla dyskursu tomistycznego i liturgiczno-teologicznego, nie jest wydumany ani naciągany.

Drugi rozdział został poświęcony ogólnej relacji liturgii, w stosunku do

wiary, dogmatyki, a także argumentacji teologicznej. Na początku wyjaśniono w nim nieporozumienia związane z rozbieżnością interpretacji zasady *lex orandi – lex credendi* między jej autorem, Prosperem z Akwitania, i późniejszą jej recepcją, przejętą później przez magisterium. Pomimo różnych ujęć tej zasady w samych dokumentach papieskich, łączy je stwierdzenie o obiektywnej nierozzerwalności prawd wiary i sposobu ich wyrażania w publicznej modlitwie Kościoła. Autor zwraca uwagę na bipolarność tej relacji, przestrzegając równocześnie przed absolutyzowaniem któregoś z jej członów. Wskazuje również na ożywiający i wychowawczy charakter wspólnej modlitwy, jako na najgłębsze źródło utrwalenia się powyższej zasady wśród pierwszych chrześcijan, a także na jej walor obiektywizacji prawd wiary, chroniący przed ich relatywizacją do osobistych preferencji.

Dalej, niestety bardzo krótko, nakreślono łączące liturgii z dogmatem, oraz wskazano na brak ostrej granicy między nimi. Liturgia wyraża dogmat, nawet dotychczas niezdefiniowany, a argument *ex liturgia* może być decydujący w sporach o ortodoksję. Autor podaje jeden pozytywny przykład doksologii Bazylego Wielkiego, ale go nie rozwija.

Następnie ukazany został obraz liturgii jako *auctoritas* i *locus theologicus* na tle współczesnego uwyrażniania jej ścisłych związków z Pismem Świętym oraz Tradycją. Podkreślona została rola liturgii jako fundamentu teologii, a także wzajemne uzależnienie ortodoksji i ortopraksji. Na podstawie prac Alexandra Schemanna i Davida Fagerberga przed-

stawiono wizję liturgii jako źródła teologii, a właściwie jako teologię pierwszą, która w przeciwieństwie do akademickiej jest objawioną wiarą Kościoła, zachowaną i utrwaloną w ciągłości publicznego kultu. Od tego momentu Autor skupia się na omówieniu książki Fagerberga, który kładzie mocny akcent na rozumienie liturgii jako rzeczywistego spotkania z samym Bogiem, wyrażającego w sposób najwyższy wiarę Kościoła. Stąd też mowa jest o dokonywaniu swoistego „aktu teologicznego” przez uczestników liturgii, a także o jej teologicznym uprzywilejowaniu, wynikającym z jej zakorzenienia w objawieniu Bożym i Tradycji. W tej perspektywie należy zatem odczytać całą dotychczasową spuściznę teologiczną, w tym myśl św. Tomasza z Akwinu. Autor podsumowuje tę część wywodu wnioskiem, iż współcześnie uznanie liturgii jako „miejsca teologicznego” nie może budzić żadnych wątpliwości. Zachowuje ona czystość i ciągłość wiary, sama jednak nie jest samodzielna, pozostaje w zależności od autorytetu Pisma Świętego oraz Urzędu Nauczycielskiego Kościoła.

Trzeci rozdział powraca do właściwego tematu książki, tzn. do postaci św. Tomasza. Określając szerszy kontekst teologii liturgicznej Akwinaty, Bartłomiej Krzych przywołuje historyczne okoliczności ustanowienia uroczystości Bożego Ciała, dla którego dane było św. Tomaszowi ułożyć *propria* mszalne i brewiarzowe. Podkreśla ich wysokie walory estetyczne i teologiczną głębię w poruszaniu tajemnicy Eucharystii, dzięki którym trwale zakorzeniły się one w innych obrzędach (a nawet funkcjonują ja-

ko osobne utwory), wychowując chrześcijan w jasnej, prostej, a zarazem głębokiej pobożności eucharystycznej.

Dalej Autor lokalizuje najważniejsze wypowiedzi Doktora Anielskiego na temat liturgii, znajdujące się w odpowiednich traktatach *Sumy teologii* oraz w komentarzu do *Sentencji* Piotra Lombarda. Czyni też ważną uwagę, iż liturgiczna myśl Tomasza opiera się na antropologii realistycznej, która nie deprecjonuje ludzkiego ciała na rzecz samej tylko duszy. Wykonywanie znaków zewnętrznych nie jest pozbawiane znaczenia. Przeciwnie, liturgiczne gesty ofiarowania czy uwielbienia są istotne dla pobudzenia cnoty religijności, a także dla usprawnienia duszy do przyjęcia łaski Bożej i godnego przyjęcia sakramentu. Zwrócono także uwagę na inny antropologiczny aspekt liturgii, która w swej istocie jest kultem społecznym, a nie prywatnym.

Następnie Bartłomiej Krzych przechodzi do zaprezentowania stanu badań nad myślą liturgiczną św. Tomasza. Jest to szczególnie cenny fragment książki, ponieważ Autor kompleksowo omawia tutaj zagraniczną literaturę przedmiotu, do której dostęp dla polskiego Czytelnika może być utrudniony, a w niektórych przypadkach nawet nieosiągalny. Najpierw w porządku chronologicznym wyliczone i scharakteryzowane zostały najważniejsze prace podejmujące temat teologii liturgicznej Akwinaty (publikacje i artykuły), przez co zilustrowane zostały narodziny oraz rozwój tego zagadnienia w piśmiennictwie naukowym. Jednak przed szczegółowym omówieniem poglądów poszczególnych badaczy,

skrótowo poruszona zostaje kwestia autorytetów, na które powołuje się Tomasz. Autorytet może być opinią, służącą prawidłowemu i swobodnemu myśleniu, lub zadaniem, związanym z trudną pracą na rzecz duchowego postępu. Teologia ze swej natury opiera się na pewnych autorytetach, a teolog rozumem ma dociekać znaczenia i treści prawd w nich zawartych. Analogicznie, w teologii liturgii w obrzędowych znakach należy szukać ich korelatów, właściwych sensów, odnoszących się do tajemnic wiary, które Kościół w tych znakach zamknął i utrwalił.

Część poświęcona szczegółowemu omówieniu stanu badań nad zagadnieniem autorytetu liturgii u św. Tomasza obejmuje myśl siedmiu autorów. Są nimi kolejno; Hermann Hering, Cipriano Vagaggini, Carlos Borobia, Pedro Fernández, Liam Walsh, Antolín Feunte oraz David Berger. Skompletowana przez Autora panorama różnych stanowisk wspaniale poszerza i ubogaca horyzont badawczy pracy o kolejne wątki. Wszyscy wymienieni badacze zgadzają się, że Akwinata uznaje liturgię za *locum theologicum*, które nieraz w jego rozważaniach okazuje się rozstrzygające, a nawet za coś jeszcze więcej, za manifestację wiary Kościoła, wyraz miłości i czci względem Boga, zasadę prawidłowej wiary chrześcijan. Równocześnie niektórzy z nich zwracają uwagę na pewne ograniczenia związane z kontekstem kulturowym i stylem uprawiania teologii, właściwym czasem życia św. Tomasza. Niemniej nie przeszkadzają one w wychwyceniu zasadniczej konkluzji, iż liturgia w myśli Tomasza wyraźnie

cieszy się teologicznym uprzywilejowaniem. Pan Bartłomiej pokusił się nawet o przypisanie dominikaninowi poglądów Fagerberga (liturgia jako teologia ruchu), co zdaje się rzeczywiście wypływać z zaprezentowanego stanu badań.

Zawartość ostatniego, czwartego, rozdziału, najlepiej oddaje sam tytuł książki. Obejmuje on samo przeanalizowanie traktatu *De Christo z Sumy teologii*, a także wyciągnięcie ostatecznych wniosków. Najpierw zwrócono tu uwagę na analogię łączącą liturgię z wcieleniem Chrystusa. Polega ona na relacji widzialne – niewidzialne; jak niewidzialny Bóg we wcieleniu stał się widzialnym człowiekiem, tak Jego niewidzialne działanie staje się widzialne w obrzędach Kościoła. Autor uznaje tę relację za zasadę użycia liturgii jako źródła teologicznego, w szczególności w badanym traktacie. Tomasz korzysta tam z argumentów *ex liturgia* dwanaście razy, ale taki argument należy rozumieć dosyć szeroko. Nie są to jedynie odniesienia do liturgicznych tekstów nigryk z takich ksiąg, jak mszał lub brewiarz. Akwinata opiera się również na kalendarzu liturgicznym oraz na paramentyce, a więc na przesłankach zaczerpniętych z rubryk i obrzędów liturgicznych w ich praktycznym aspekcie. Oznacza to, że Tomasz swobodnie porusza się po zagadnieniach liturgii i rzeczywiście darzy ją dużym respektem.

Szczegółowe omówienie wszystkich fragmentów traktatu *De Christo*, gdzie Doktor Anielski korzysta z argumentu *ex liturgia*, przybiera postać następującego schematu; tekst łaciński – tekst polski – kontekst – komentarz. W partiach

poświęconych kontekstom, Autor przywołuje okoliczności użycia argumentu *ex liturgia*, a także problem teologiczny, na tle którego został on zastosowany. Z kolei w partiach poświęconych komentarzom wskazuje na charakter i źródła elementów liturgii Kościoła, które św. Tomasz ma w danym fragmencie na myśli. Z pewnością „wyłapanie” tych fragmentów i skojarzenie z konkretnymi tekstami liturgicznymi nie było łatwe, dlatego należy docenić przenikliwość i erudycję Autora.

Wszystkie fragmenty zostały omówione w takiej kolejności, w jakiej występują one w *Sumie teologicznej*. Osiem spośród nich odnosi się do tekstów recytowanych lub śpiewanych w czasie liturgii (nigryk), czy to podczas Mszy Świętej czy podczas oficjum różnych rytów (zwłaszcza dominikańskiego). Pan Bartłomiej słusznie zwraca uwagę na ich lokalizację w księgach liturgicznych, z oczywistych powodów znacznie późniejszych, a także pochyła się nad kwestiami historycznymi, które w świetle przedtrydenckiego pluralizmu liturgicznego wydają się dosyć ważne. Tekstami tymi są kolejno; *Praeconium Paschale* (tzn. *Exultet*), antyfona *O admirabile commercium*, maryjna antyfona *Rorate caeli*, hymn *Vexilla Regis*, hymn św. Ambrożego *Veni, redemptor gentium*, dominikańskie responsorium *Gaude, Maria Virgo*, responsorium *Missus est Gabriel* oraz jedna oracja mszalna. Samo wyliczenie dowodzi liturgicznej erudycji Tomasza, który korzysta zarówno z tekstów charakterystycznych i ważnych dla całego Kościoła w obrządku łacińskim, jak i pobocznych, przynależnych do obrządków

partykularnych. Autor na podstawie analizy cytatów daje bardzo mocne dowody na poparcie swojej tezy, iż nigryki rzeczywiście stanowią dla Akwinaty uprzywilejowany autorytet teologiczny. Jednak w dwóch ostatnich przypadkach uczciwie zaznacza, iż według Tomasza niektóre teksty mogą być rozumiane opacznie, stąd należy je weryfikować względem innych „miejsc teologicznych”.

Pozostałe argumenty, w których Tomasz korzysta z autorytetu kultu Boga, dotyczą obrzędowego *praxis* Kościoła (a więc w pewnym sensie rubryk). Akwinata w traktacie *De Christo* trzykrotnie powołuje się bowiem na obchody zawarte w kalendarzach liturgicznych. Chodzi o uroczystości Narodzenia Najświętszej Maryi Panny, Jej Niepokalanego Poczęcia, a także o uroczystość Epifanii. W pierwszym przypadku argument pada *sed contra* artykułu, co świadczy o ciężarze gatunkowym tego typu przesłanek. W drugim przypadku do czynienia mamy ze słynną kontrowersją, iż Tomasz był przeciwnikiem wówczas jeszcze niezdefiniowanego dogmatu o niepokalanym poczęciu Maryi. Doktor Powszechny wyjątkowo i niekonsekwentnie sprzeciwia się tu teologicznemu autorytetowi liturgii, co z perspektywy czasu okazało się błędem, i paradoksalnie stanowi potwierdzenie ogólnych tez omawianej pozycji (liturgia jako *auctoritas*), bynajmniej nie kwestionując tezy głównej (liturgia jako *auctoritas* w myśli Tomasza z Akwinu...) ani jej w jakiś sposób nie osłabiając. Passus ten zostaje bowiem zneutralizowany przez trzeci przypadek, gdzie Akwinata naiwnie powołuje się na trzy-

nastodniowy odstęp między Bożym Narodzeniem a Objawianiem Pańskim, jakoby miał on odpowiadać rzeczywistemu odstępowi czasowemu między tymi wydarzeniami. Jest to dowód wielkiego zaufania dominikanina do porządku liturgicznego, który adekwatnie precyzuje dane objawienia. Ostatni argument nie jest bezpośredni (jest zaczerpnięty od św. Bedy Czcigodnego) i dotyczy paramentyki, a konkretnie Inianego materiału, służącego do sprawowania ofiary Mszy Świętej. Autor przypisuje tu Akwinacie wtórne odwołanie do starożytnej praktyki używania korporału-całunu (daje tu wspaniały wykład historyczny na ten temat), choć w gruncie rzeczy dokładnie nie wiadomo, co sam Tomasz miał na myśli (być może obrus ołtarzowy albo korporał w później przyjętych rozmiarach). Istotne jest jednak zastosowanie autorytetu obrzędów w celu uwydatnienia przekazu teologicznego.

Podsumowanie oraz *Zakończenie* stanowią właściwie abstrakt przeprowadzonych rozważań, jak również wydobyte zamykających wniosków. Warte odnotowania są propozycje Autora co do poszerzenia badań o szczegółowe namierzenie tekstów obrzędów, do których odwołuje się Tomasz, a dalej o całościowe przeanalizowanie jego spuścizny teologicznej pod kątem teologii liturgicznej, celem wydobycia zupełnego jej obrazu. Z punktu widzenia współczesnego kryzysu liturgii niezwykle trafne są również wskazania starannych badań nad liturgią w ogóle (s. 118). Trzeba by do nich dołożyć zagadnienia pastoralne, których poruszenie umożliwiłoby dotarcie do szerokiego grona katolików, zu-

pełnie nieobeznanych z powagą publicznego kultu Kościoła, a przez to odsłonięcie im wielkiego skarbu liturgii, jakże ważnego na wielu płaszczyznach chrześcijańskiego życia.

Do pracy dołączono trzy dodatki, które są wprawdzie luźno związane z przewodnim tematem, ale podejmują wątki ogólniejsze lub poboczne oraz wzmacniają ostateczne konkluzje. Są to kolejno: fragment *Wykładu liturgii Kościoła katolickiego* pióra bł. abp. Antoniego Juliana Nowowiejskiego, mówiący o związkach łączących liturgię i teologię, następnie cytat z *Teologii fundamentalnej* ks. Stanisława Rosy, mówiący o liturgii jako przekazicielce Tradycji Kościoła, natomiast na końcu zamieszczony został fragment dodatku do *Sumy teologii*, poświęcony kwestiom paramentycznym, który ukazuje liturgiczną erudycję Tomasza. *Appendices* stanowią ciekawy, nadprogramowy dodatek, uwypuklający przekaz Autora.

Praca ma wiele walorów, m.in. przystępność, dzięki której jest ona czymś więcej niż tylko samym przedstawieniem badań nad myślą Doktora Powszechnego. Stanowi również dobre wprowadzenie do współczesnych zagadnień z pogranicza teologii i liturgii, a także pozwala Czytelnikowi na pobieżne zorientowanie się w obecnym stanie tych dziedzin. Można dowiedzieć się z niej kilku ciekawych informacji z zakresu historii liturgii, które wplecione są w poszczególne wątki rozważań. Godne wzmianki są też częste odwołania do oficjalnych dokumentów Kościoła, nie można więc zarzucić Autorowi teologicznych aberracji ani gołosłowności.

Summa summarum, recenzowana książka spełnia wyznaczone przez Autora cele, i to na bardzo wysokim poziomie. Pozycja została starannie przemyślana pod kątem merytorycznym i metodologicznym, odznacza się przejrzystością i liturgicznym obeznaniem. Nadto wnosi do polskiej literatury naukowej obszar dotychczas mało znany, przez co wyznacza ewentualny kierunek

dalszych studiów. Książka jest na pewno bardzo wartościowa, użyteczna i potrzebna. Egzegeza fragmentów tekstu Tomasza, chociaż zawężona do jednego traktatu, zwraca uwagę na temat często w badaniach pomijany, a z wielu przyczyn istotny dla współczesnego Kościoła i współczesnego dyskursu teologicznego. Dlatego też pracę należy ocenić bardzo pozytywnie.

Nota o Autorach

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej oraz Sekcją Historii Filozofii. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7926-4070>

Izabella Andrzejuk – dr, adiunkt Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Członek-założyciel Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz członek redakcji Rocznika Tomistycznego. Jest autorką ponad sześćdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007). Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4961-2580>

Przemysław Artemiuk – ks. prof. ucz. dr hab., teolog fundamentalny, adiunkt na Wydziale Teologicznym UKSW, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Łomży oraz przewodniczący Stowarzyszenia Teologów Fundamentalnych w Polsce. Ostatnio opublikował monografię *W obronie spraw najważniejszych. Szkice o apologii* (Poznań 2019) oraz zbiór tekstów publicystycznych *Podręczny alfabet katolika* (Kraków 2018), a także zredagował tom studiów *Nowa apologia. Czego, wobec kogo i jak bronimy?* (Płock 2020). Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5337-0329>

Maciej Bała – dr hab., prof. uczelni na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, dziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej. Zainteresowania naukowe ks. Bały skupiają się wokół filozofii religii,

współczesnej filozofii francuskiej, sekularyzacji oraz dydaktyki filozofii. Jest autorem książek *Zofia Józefa Zdybicka* (Kraków 2019), *Pokochać mądrość. Zarys dydaktyki filozofii i etyki* (Warszawa 2009), *O możliwości hermeneutycznej filozofii religii. Propozycja Paula Ricœura* (Warszawa 2007). Członek Société Francophone de Philosophie de la Religion, Conférence Mondiale des Institutions Universitaires Catholiques de Philosophie, Pomorskiego Towarzystwa Filozoficzno-Teologicznego oraz Stowarzyszenia Nauczycieli Filozofii.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7823-7855>

Marcin W. Bukala – dr hab., profesor w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN (Zakład Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej). Zajmuje się historią etyki życia gospodarczego okresu przed wyodrębnieniem się dyscypliny ekonomii, kulturą średniowiecza oraz filozofią praktyczną; podstawą habilitacji M.W. Bukala była monografia *Risk and Medieval Negotium. Studies of the Attitude towards Entrepreneurship: from Peter the Chanter to Clarus Florentinus* (Spoleto, 2014) o pojmowaniu ryzyka gospodarczego w prawie kanonicznym i teologii u schyłku XII i w XIII stuleciu. Jest autorem krytycznych edycji szeregu tekstów z polskiej etyki i teologii praktycznej XIV i XV wieku (m.in. Mateusza z Krakowa) i współautorem przekładu kwestii dyskutowanych św. Tomasza *De potentia Dei*. Jest również redaktorem naczelnym pisma „Prakseologia”.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6489-913>

Tomasz Ćwiertniak – mgr filozofii i politologii, absolwent Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Magisterium z politologii uzyskał w 2011 r. na podstawie pracy *Człowiek, społeczeństwo, państwo w myśli o. M.A. Krąpca* (promotor: prof. dr hab. Wojciech Kaute), zaś magisterium z filozofii w 2018 r. na podstawie pracy *Tomizm konsekwentny Mieczysława Gogacza na tle dziejów tomizmu* (promotor: prof. zw. dr hab. Andrzej Noras). Obecnie doktorant w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, gdzie przygotowuje rozprawę poświęconą analizie porównawczej tomizmu egzystencjalnego M.A. Krąpca i tomizmu konsekwentnego M. Gogacza.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9515-6168>

Natalia Herold – mgr, absolwentka prawa i administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) i Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest doktorantką filozofii Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się filozofią klasyczną, a w niej szczególnie etyką i pedagogiką. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4761-9495>

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii – pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m. in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), a także prace: *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), liczne artykuły (45) oraz przekłady (43).
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2288-9512>

Marcin Klimski – doktor nauk humanistycznych w zakresie filozofii, adiunkt w Instytucie Pedagogiki oraz pracownik Centrum Ekologii i Ekofilozofii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Jego zainteresowania naukowo-badawcze skupione są na edukacji globalnej, edukacji ekologicznej oraz etyce środowiskowej wraz z ich odniesieniami do działań w sferze społeczno-przyrodniczej. Uczestnik projektów, w tym edukacyjnych, m.in. „Ekologia integralna encykliki *Laudato Si'* w działaniu Wspólnot Caritas i społeczności lokalnych”, „Kościół wobec kryzysu ekologicznego. W 30. rocznicę listu pasterskiego Episkopatu Polski nt. ochrony środowiska”, „Monitoring środowiskowy i mediacje w konfliktach ekologicznych”. Jest członkiem RCE Warsaw Metropolitan – Centrum Eksperymentalnego na Rzecz Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju, zorientowanego na kwestie edukacji obywateli w kwestii zrównoważonego rozwoju. Autor ekspertyz, opracowań naukowych i scenariuszy zajęć lekcyjnych z zakresu edukacji ekologicznej.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9118-1673>

Martyna Koszkało – dr hab., prof. Uniwersytetu Gdańskiego. Kierownik Zakładu Historii Filozofii Starożytnej, Średniowiecznej i Nowożytnej Instytutu Filozofii. Zastępca Dyrektora Instytutu Filozofii. Jej zainteresowania badawcze obejmują historię filozofii starożytnej, średniowiecznej i nowożytnej, filozofię Boga, historię pojęcia wolnej woli. Autorka książek *Indywiduum i jednostkowie. Analiza wybranych tekstów Jana Dunsza Szkota* (Lublin 2003) oraz *Natura woli, wolność a konieczność. Stanowisko Jana Dunsza Szkota na tle koncepcji św. Augustyna, św. Anzelma z Canterbury i św. Tomasza z Akwinu* (Gdańsk 2019). Autorka haseł encyklopedycznych z zakresu filozofii średniowiecznej w *Powszechnej Encyklopedii Filozofii*, tłumaczeń z łaciny. Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Filo-Sofiji”, „Przeglądzie Filozoficznym” i in.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1475-4319>

Maciej Kulik – dr, absolwent studiów doktoranckich na Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie w 2021 r. obronił z wyróżnieniem rozprawę doktorską *Wielkoduszność i niewzruszoność. Postawy wobec losu w filozofii Arystotelesa i stoików*, napisaną pod kierunkiem dr. hab. Michała Głowali. W roku akademickim 2019/2020 był zatrudniony na Uniwersytecie Medycznym im. Piastów Śląskich we Wrocławiu oraz w Niepublicznej Wyższej Szkole Medycznej. Do jego zainteresowań badawczych należy zagadnienie postaw moralnych wobec losu w filozofii starożytnej (Arystoteles, stoicy) oraz problem trafu moralnego (moral luck) we współczesnej filozofii analitycznej. Prócz tekstu zawartego w niniejszym tomie opublikował pięć recenzowanych artykułów naukowych, w tym wchodzący w skład tomu pierwszego serii „Principia Philosophiae Christianae” artykuł *Krytyka teodycei św. Tomasza z Akwinu*.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2619-6331>

Dawid Lipski – dr, adiunkt w Instytucie Społecznych Podstaw Penitencjarystyki Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości. Stypendysta Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego (Liechtenstein), Fundacji Lanckorońskich z Brzezia (Londyn) oraz Deutscher Akademischer Austausch Dienst (Kolonja). Redaktor w czasopiśmie „Pro Fide, Rege et Lege” oraz w „Roczniku Tomistycznym”. Nauczyciel mianowany etyki w szkole podstawowej.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2136-0622>

Jerzy Nitychoruk – prof. dr hab., geolog, profesor nauk o Ziemi, specjalizuje się w geologii czwartorzędu. Profesor i rektor Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej. Absolwent geografii na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej (1981) i geologii na Uniwersytecie Warszawskim (1985). Doktoryzował się (1993) i habilitował (2001) na Wydziale Geologii UW. Tytuł profesora nauk o Ziemi otrzymał 24 kwietnia 2012. W latach 1984–2013 był pracownikiem Instytutu Geologii Podstawowej na Wydziale Geologii Uniwersytetu Warszawskiego. W 2013 podjął pracę w Państwowej Szkole Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. W latach 2013–2019 był dziekanem Wydziału Nauk Ekonomicznych i Technicznych. W czerwcu 2019 został wybrany w wyborach uzupełniających na rektora PSW w Białej Podlaskiej na kadencję 2019–2020. W czerwcu 2020 uzyskał reelekcję na kadencję 2020–2024. Opublikował ponad 300 prac – indeks Hirscha 17 (wg bazy Scopus).

Maciej Nowak – licencjat filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, obecnie kontynuuje studia magisterskie na tejże uczelni, absolwent studiów inżynierskich kierunku Elektrotechnika na Politechnice Warszawskiej, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest zainteresowany logiką i historią filozofii.

Anna Palusińska – dr hab., dr hab. adiunkt w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Wydziału Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Interesuje się naukowo filozofią późnego antyku oraz filozofią bizantyńską. Pisała o jej głównych przedstawicielach: Janie Filoponie, Michale Psellosie, Mikołaju z Methone i Grzegorzu Palamasie.

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Z-ca redaktora naczelnego Rocznika Tomistycznego. Jej zainteresowania naukowe skupiają się wokół średniowiecznej filozofii praktycznej, historii filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografii łacińskiej oraz filozofii współczesnej. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa, 2013) oraz *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI* (Warszawa 2016). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filosofiji”, „Roczniku Tomistycznym” i in.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6993-2178>

Jan Pocięj – mgr inż., magister teologii. Przygotował rozprawę doktorską w Instytucie Filozofii UJ na temat związków filozofii ks. prof. Tadeusza Wojciechowskiego z odkryciami fizyki i biologii dwudziestego wieku (2017). Autor artykułu „Piotra Semenienki próba odnowy filozofii klasycznej” (RT 5(2016)). Uczestnik X Międzynarodowego Kongresu Ontologicznego w San Sebastian (2012), gdzie wygłosił referat „The Wave-Corpuscle Duality of Matter and the Nature of the Universe”. Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół aktualizacji tomizmu w oparciu o współczesny obraz świata opracowany przez nauki przyrodnicze. Jest członkiem Sodalicii Świętej Jadwigi Królowej.

Marek Prokop – dr, historyk filozofii, bibliotekoznawca, arabista. Studiował historię filozofii w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie w latach 1969-1974 (magisterium u prof. M. Gogacza). Doktoryzował się ze średniowiecznej filozofii arabskiej u prof. M.-T. d'Alverny na Uniwersytecie w Poitiers w 1978 roku. Po doktoracie zatrudniony kontraktowo w Centre National de la Recherche Scientifique (1979-1983), następnie kierował działem rękopisów Biblioteki Polskiej w Paryżu (1982-2002). Od 1995 r. jest pracownikiem naukowym Zakładu Biografistyki Polonijnej PUNO. Członek: Société Internationale de la Philosophie Médiéval w Louvain, Centre de Recherche Philosophique Saint Thomas d'Aquin w Paryżu, Naukowe Towarzystwo Tomistyczne w Warszawie, Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu. W 2009 r. opublikował zbeletryzowaną opowieść o filozofii, zbudowaną na kanwie podróży do różnych krajów, zatytułowaną *Podróże z Awicenną*.

Jacek Salij – prof. dr hab., teolog, dominikanin, od 1970 roku związany zawodowo z Akademią Teologii Katolickiej w Warszawie (od 1999 Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego). W 1990 został profesorem nadzwyczajnym i objął funkcję kierownika Katedry Teologii Dogmatycznej, którą sprawował do przejścia na emeryturę w 2013 roku. Jest znawcą i tłumaczem tekstów św. Tomasza z Akwinu. Oprócz działalności ściśle naukowej o. Jacek Salij niezmiernie popularyzuje problematykę teologiczną przez liczne publikacje popularno-naukowe, a także kazania i rekolekcje (np. podczas zarazy w Wielkim Poście 2020 prowadził ogólnopolskie telewizyjne rekolekcje wielkopostne).

Maciej Stanek – doktor nauk humanistycznych, absolwent filozofii na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach (2010 r.); doktorat uzyskał w 2015 r., broniąc rozprawy doktorskiej, napisanej pod kierunkiem Prof. H. Wojtczak nt. Jana Burydana „*Quaestiones super 'Parva naturalia' Aristotelis*”. Edycja krytyczna i analiza historyczno-filozoficzna; od 2020 r. pracownik badawczo-dydaktyczny w Instytucie Filozofii na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; jego zainteresowania naukowe dotyczą przede wszystkim późnośredniowiecznej filozofii przyrody (głównie *Parva naturalia*, *Problemata* i *De anima*) oraz logiki, zwłaszcza uprawianych na Uniwersytecie Paryskim i Uniwersytecie Krakowskim. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6111-1324>

Bartłomiej Uzar - student Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Zainteresowania naukowe oscylują między metafizyką oraz logiką, zwłaszcza w kontekście scholastycznym, neoscholastycznym i analitycznym. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2240-1310>

Janusz Węgrzecki – prof. dr hab., kierownik Zakładu Teorii Państwa i Teorii Polityki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Zainteresowania badawcze ks. Węgrzeckiego obejmują aksjologiczne podstawy polityki i demokracji, teorie władzy, podejście interpretacjonistyczne w naukach o polityce, Kościół w sferze publicznej, myśl społeczna papieży Jana Pawła II, Benedykta XVI, Franciszka, relacja religia i polityka. Autor książek *Wpływ, autorytet, dominacja. Teorie władzy i ich struktura* (Warszawa 2011) oraz *W obronie rozumu politycznego. Myśl Josepha Ratzingera/Benedykta XVI* (Warszawa, 2019). Nr ORCID: (<https://orcid.org/0000-0002-9335-0215>)

Michał Zembrzusi – dr hab, profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera philosophorum medii aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*. W 2019 roku opublikował monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasa z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego*. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4647-479X>

Michał Ziółkowski MI – dr, członek Zakonu Posługujących Chorym (Ministri Infirmorum), członek zwyczajny Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Autor książki *Pokonać śmierć czy zmienić człowieka. Ideologia współczesnego transhumanizmu wobec heterodoksji Mikołaja Fiodorowa* (Warszawa 2020). Publikuje w kwartalniku „Fides et Ratio”, serii „Universum Ethicae Christianae” oraz „Roczniku Tomistycznym”. Zainteresowania naukowe skupia wokół: filozoficzno-teologicznej analizy transhumanizmu i związanych z tym nurtem problemów bioetycznych oraz etyce sztucznej inteligencji; ewolucji idei antychrysta w tekstach biblijnych; filozofii tomizmu konsekwentnego; koncepcji myślicieli rosyjskiego renesansu filozoficzno-religijnego.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5369-071X>